Ambrus Lajos: *A somlai. Somló – Sághegy – Kis-Somlyó*. Budapest, 2021, Kortárs. 168 oldal

Ez híres-neves könyv (2016) második kiadása, mely megérdemelte a keményfedelet, hiszen – mint régóta tudott – az nemcsak giccses fotókkal teli albumokat illet meg, hanem könyveket is, melyek komoly dolgokról szólnak. Márpedig a somlai bor komoly, számos fontos dolgot, magyart és egyetemes érvényűt egyaránt el lehet mondani vele kapcsolatban.

A szerző könyvtári, empirikus és gazdálkodói kutatásokat is folytatott, s legalább a könyv megjelenése óta tudjuk, hogy a somlói juhfark újsütetű, egyszerre túlzó és leegyszerűsítő „mítoszának" vége. Természetesen a legkevésbé sem vagyunk a fajtaborok, jelesül a juhfark ellen, de a *„mi somlaink"* eredetileg egybeszüretelt, kevert szőlőtípusú bor (nem utólag borházasított *cuvée*), amely korábban több, később kevesebb komponensből készült. Az egybeszüretelt szőlőfajták csökkenő száma – szerzőnk szerint körülbelül hatról háromra –, tegyük hozzá, nemcsak a filoxéravésznek köszönhető, hanem egy általános minőségcsökkenési mechanizmusnak, egy lassú pusztulásnak. Mindenesetre, akinek van szerencséje régóta ismerni a Somlót és inni a borait, az tapasztalatból tudja a somlai egybeszüretelt, vegyes szőlőösszetételének tényét, ami még az 1980-as években is fennálló szokásrend volt, a legkevésbé sem igénytelenséggel vegyes okokból. Ambrus elbeszéli nekünk, hogy a somlai *„markáns karakterek kiérlelt kompozíciója"*, lényege az *„érzékeny stiláris harmónia"* (16. o.), és utalást tesz arra, hogy originálisan nem a fajtajelleget, hanem magát a Somló-hegyet képviselte (44. o.). E ponton felmerül egy csupán racionálisan nem belátható és nem bizonyítható mély összefüggés, egy maga módján logikus megdönthetetlen igazság: a somlai eredetlegesen nem lehet más, mint amilyen a több *geniust* egyesítő Hegy, mely érleli. Nem lehet más, mint amilyen az északiságot és keletiséget, déliséget és nyugatiságot, síkságot és hegyet, a mediterrán antik világot, szikár magyar alföldet, nyugati kultiváltságot és belőlük kiemelkedő valóságot egyesítő Somló. Nem lehet más, mint amilyen a magyar Olümposz. A harmonizáló törekvés egyesítő ereje és annak nehézségei tükröződnek a „Nagy-Somlói borvidék" három elszórt hegyének földrajzi rendelésében is, melyeket nemcsak praktikus okokból, hanem bölcsen egységben kezel a szerző. Talán még a távoli Eger vagy Szekszárd bikavérének lényegi értelme hasonló: a *harmonia mundi* másának, italának lenni szétszabdaltságok közepette…

*A somlai*nak magától értetődően vannak szakmai, szőlőtermesztési és borászati vonatkozásai, de bőséggel vannak művelődéstörténetiek és helyismeretiek is. A szerény, viszont ízléses fotók és a küllem albumszerűvé teszi. Külön meg kell említeni a Somló-hegyhez méltó azon sajátosságát, hogy keresztül-kasul áthatják magyar irodalmi hivatkozások és utalások. Mindez a szerző irányulásaiból következik, azonban nem csupán természetes módon. Miként több fejezet mutatja, Ambrus Lajosban a magyar esszéírás legjobb hagyományai élnek tovább. Tudatosan vállal nem-modernista témákat és beszédmódot, miközben nem anakronisztikus. Néhányan panaszkodnak a magyar esszéirodalom szűkösségére, de meglehet, csupán arról van szó, hogy kiemelkedő darabjai váratlan, szépirodalmon kívüli helyeken bukkannak fel. *(hr)*

Andrei Pleşu: *Tescani napló*. Ford. Horváth Andor. Kolozsvár, 2000, Koinónia /Sermo/. 67 oldal

A szerző eredetileg 1993-ban megjelent kis könyve a moldáviai Tescaniban íródott, ahová 1982-ben politikai okokból „száműzte" a kommunista rezsim, megfosztva a publikálás lehetőségeitől. Összesűrített töredékek füzére, a Pleşutól megszokott mély és eredeti gondolkodást tükrözve. Szerinte ez az a forma, mely a legalkalmasabb a gondolatok írásos kifejezésére. *„A töredék arra kényszeríti az embert, hogy csupán annyit mondjon, amennyi adott pillanatban benne* megszólal, *anélkül, hogy hozzáadódnék saját leleményének szószaporító bősége. A töredék a beszéd tisztességének legmagasabb foka."* (49. o.) *„Aki* teremtmény, *az* töredék. *Nem vagyunk a Logosz maga: részecskéi vagyunk a Logosznak, átmeneti lakhelyei."* (48. o.) Ez utóbbi

nemcsak dualizmus és lemondás, hanem a teremtményi és töredék lét, a részecskék és az átmeneti lakhely megvalósítása is.

Pleşu naplójának jellegzetessége a természeti és emberi környezet keltette benyomásokat megvilágító gondolatfelvillanások és az őt foglalkoztató teológiai, filozófiai kérdések rövid, tömör kifejtéseinek váltakozása. Elengedhetetlennek tartja a gyermeki rácsodálkozás képességének megőrzését, mely a teremtett világról alkotott érzéki és gondolati tapasztalatokat friss és élő, intuitív rátekintéssel szemléli.

Jellemző empirikus témái például a gyümölcs, fák, gombák, felhők, állatok, az ember és a táj, az ember és a termőföld, ember és ember viszonya. *„Ha a szellem valóságos, ekként kell elismernünk mindenben, ami a világ testi mivolta, legyen az itt egy fa, amott a domb hajlata, a felhők rajza. Nem elég azonban, ha mindezen esetekben »általános« szellemről beszélünk, amely – amolyan elvont alapként – ott van mindenben. Mert ahhoz, hogy hatékony legyen, a szellemnek* más és más *módon kell munkálkodnia a dolgokban, megfelelésben a látható* mindegyik *tárgyával vagy lényével. Más szóval a szellemet úgy kell elképzelnünk, mint* sajátosat, *nem pedig mint általánosat. Egyik módja ez a* személyes *Isten jobb megértésének…"* (27–28. o.)

Rövid elmélkedései széles palettán mozognak, többek között a teológia: kinyilatkoztatás, transzcendencia, immanencia, az istentapasztalás lehetséges metódusai, személyes Isten, angyalok, bűnbeesés; a görög gondolkozás, a kortárs filozófia vagy korunk vallási, erkölcsi, társadalmi válságának témaköreit érintve. Egy rendkívül figyelemreméltó eszmefuttatását emelnénk ki ezek közül, mely a gondolkozáshoz való viszonyát tükrözi. Lev Sesztovval vitatkozik, aki azt állította, hogy a bűnbeesés az ember megismerésre való törekvésében, a tudásvágyban, mint olyanban áll. Ezzel szemben ő azt mondja, hogy *az Isten jóváhagyása nélküli* megismerés az ősbűn, vagyis az „autonóm", profán, pusztán emberi megismerés, amit a Megtestesülés állít helyre. Ezt tekinthetjük akár Pleşu *ars poeticájának*, mely egész gondolkozását jellemzi.

„Röviden: a lehetetlent kell megcélozni, tudva azt, hogy lehetetlen: gondolkodni addig a határig, *ameddig gondolkodásunk elhatol, megérteni addig a* határig, *ameddig megértésünk eljut."* Mindazoknak ajánljuk ezt a kis könyvet, akik nyitott szemmel és szívvel szeretnének egy szellemi utazást tenni a szerzővel önnön maguk külső és benső tájain. *(kl)*

Új Forrás. Irodalom, művészet, társadalom 2021/3. szám. Tatabánya, 2021, József Attila Megyei és Városi Könyvtár. 107 oldal

A folyóiratok olykor meglepően nagyszabású dolgokra képesek. Különösen a tematikus számok gyakran könyvértékűek. Ha az olvasók és recenzensek figyelme nem emeli ki e lapszámokat vagy az egyes cikkeket korunk mennyiségi süllyesztőjéből, kiadási dömpingjéből, könnyen az ismeretlenség vagy a felejtés homályába veszhetnek, vagy csak adatbázisok bugyraiban rejtőznek. Nem szeretném, ha bármelyik eshetőség lenne az *Új Forrás* e számának sorsa, habár meglehet, túlaggódom a dolgot – túldimenzionálom a hivatkozások és ajánlók fontosságát (beleértve a saját személyemet) –, és a magyarországi indiánélet iránt érdeklődők jól ismerik a szerényen egyetlen folyóiratszám keretei közé rejtett elsőleges források fontosságát. Mégis hangsúlyozni szeretném, hogy *Az indológus indián. Baktay Ervin emlékezete* (Budapest, 2014, Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum) és az *Indiánok a Duna partján. Baktay Ervin indiánkönyve* (Budapest, 2019, Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum /Bibliotheca Hungarica Artis Asiaticæ 7/) című reprezentatív kiadványok mellett e lapszám jelenti a Magyarországon kiemelkedően aktív indiánkövetés harmadik legfontosabb nyomtatott forrását, legalábbis, ami a dunai törzs életét és történetét illeti.

A második könyv alcímét – mondjuk – nem teljesen értem; bármennyire is meghatározó, fontos és „nagy kaliberű" volt Baktay szerepe a magyarországi indián világban, az nemcsak az ő *„indiánkönyve"*, hanem minden dunai indiáné. Egyébként Baktay kezdeményező szerepét elismerve, tisztelve és frivolságai ellenére komolynak tekintve, a magyar indiánkövetés túlment rajta, részben

függetlenné vált vagy – kapcsolódó műveit és hírnevét leszámítva – független volt tőle. A történet a szocialista kultúrpolitika baklövésével folytatódott. Úgy esett, hogy az imperialista nyugat ellenségeinek szimbólumává tette az észak-amerikai indiánokat; úgy vélte, hogy népszerűsítésük használ a nyugat- és USA-ellenességnek. A dolog azonban fordítva sült el: rossz filmek garmadájával ugyan, de olyan tradicionális életformát és minőségeket népszerűsített, amelyek a szocializmus elleni lázadást is jelentették, azzal is szemben álltak. Mint említettem, ehhez a helyzethez Baktaynak már vagy kevés, vagy egyáltalán semmilyen köze nem volt. Az indiánkövetés, így vagy úgy, utána is folytatódott, az említett, félresiklott kultúrstratégiának köszönhetően országosabb szintre terebélyesedett, miközben nem sokkal volt szabálytalanabb és inaktívabb, mint Baktayé.

Az utóbbi észrevételek az *Indiánok a Duna partján* alcímével és Baktay túlértékelésével kapcsolatosak. A magyarországi indiánkövetés nem az ő érdeme, hanem sokkal mélyebb, általánosabb és egyszersmind populárisabb jelenség. Egy ajánló keretei között már csak annyi említhető, hogy a magyarság nomád életformához és sámánizmushoz való generális vonzódásával is kapcsolatos.

Az *Új Forrás* tavalyi harmadik száma tehát komoly forrásokat közöl, hogy tisztábban lássunk a dunai magyar indián törzs tekintetében. Külön kiemelem a fotókat, Beretz Jenő (Úszó Fatörzs) alakját és Perjésy László (Szürke Sólyom) levelét Walleshausen Évához.

Reméljük, egyszer majd a bakonyi törzsek tekintetében is megtudhatunk hasonló részleteket. *(az)*

Muzsnay. Budapest, 2021, Árgyélus Kiadó. 162 oldal

A jelen lapszám borítóján Muzsnay Ákos (1945) egyik kisebb műve látható – a most ajánlott album legelső képe. Mielőtt a kiadvány esztétikai és tartalmi szépségére röviden felhívnánk a figyelmet, érdemesnek tűnik megállapítani, hogy a kiállítási katalógusok tekintetében nagy változás történt az utóbbi évtizedekben. Két példa jut eszünkbe: az egyik – nemzetközi tekintetben – a British Museum 2020-ban rendezett, tantrikus művészeti alkotásokat bemutató, átfogó kiállítása, a másik – magyar vonatkozásban – a Hopp Ferenc Múzeum „Isten/Nő" című programja. Mindkettőt reprezentatív album kísérte (Imma Ramos: *Tantra. Enlightenment to revolution.* [London, 2020, The British Museum – Thames & Hudson] Valamint: *Isten – nő. A Dévi-kultusz és a hagyományos női szerepek Indiában.* [Budapest, 2018, Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum]). Olyan részletességű és mélységű kísérőtanulmányokat tartalmaznak, amelyek önálló tudományos tanulmányként is megállnák a helyüket. (A képzőművészeti albumok esetében már korábban tapasztaltuk, hogy az adott festőt, szobrászt stb. bemutató kötetek komoly tanulmányokkal örvendeztetnek bennünket.) Egészen eltérő módszert követ Muzsnay Ákos grafikus, festő és szobrász gyönyörű kivitelű, káprázatos hatású, életművének jórészét átfogó albuma. Ebben az alkotásokhoz kapcsolt szövegek igen rövidek. A művész személyes ismerősei vagy általa tisztelt alkotók (Pilinszky, Szilágyi Domokos, Tarkovszkij) tollából származó – Jász Attila által válogatott – idézetek olyan hatásosan támogatják az alkotásait, mint sokszor a leghosszabb szakmai tanulmány sem. *„Szeretem finom kidolgozásukat, pólyált alakjait, hogy titkuk van, mint munkáinak általában. Ahogy a lét kétségbeejtő szakadékaival szembenéz, sejtet a mély sebről, mit a világ, mint idegen üt az emberen, mert távol, nagyon távol van a teremtett világtól."* (Kiss Anna) *„A művészet legnagyobb értékének az igazsághoz való közelítést tartom. A hatalom emberei jönnek-mennek. Viszont Kőrösi Csoma az maradt, aki volt, és Kondor Béla is az, aki. Nem érdekelnek a művészeti élet áramlatai, feléledő-visszatérő-lehanyatló irányzatai sem. Az aktualitások soha nem vonzottak."* (A művész saját szavai Wehner Tibor beszélgetéséből) Lehet, a mi műveltségünk hiánya, de nem tudunk mondani senkit, akihez Muzsnay művészete hasonlítható lenne. Az arcábrázolás direkt mellőzése, a háttér vonalainak energikus ábrázolása metafizikus képzőművésszé teszik őt, még ha nem is tart igényt értelmezésekre. *(hr)*